

nijvertijd

Twaaftde nummer

Een echt Deventer bedrijf: in deze Nijvertijd vindt u geen verhaal over monumentwaardige industriële gebouwen, maar het verhaal van de geschiedenis van een monumentaal

Deventer bedrijf: Schaap Bliksembeveiliging en Ontstoringstechnieken BV bestaat immers volgend jaar 225 jaar.

Schaap is zo goed als zeker het oudste nog bestaande bedrijf van Deventer. Het bedrijf is uiteraard met de technologische ontwikkelingen meegegroeid, van een ambachtelijk bedrijf naar een onderneming, waarin de kennis en de vaardigheden van de oude technieken

gepaard gaan met de kennis van hoogwaardige elektronica. Schaap staat op zijn zeer specifieke vakgebied nationaal en internationaal hoog aangeschreven.

Liefst 172 jaar bleef dit bedrijf in familiehanden, maar de laatste Schaap had geen kinderen. Daarom werd het bedrijf in 1951 overgedragen aan de heer J.H. Hartman, die de familietraditie weer oppakte, want in 1981 werd het bedrijf door zijn zoon, de huidige directeur, Michiel H. Hartman, voorgezet.

Het bedrijf draagt de naam Schaap met trots, getuige het beeld van een volwassen schaap in de ontvangsthal. Een vitrine laat daar de oudste instrumenten en handboeken van het bedrijf zien. Op zijn website brengt de firma zijn lange en kleurrijke geschiedenis - sinds 1779 - in herinnering.

De geschiedenis van dit Deventer bedrijf vormde voor onze redactie een stimulans en inspiratiebron, de inhoud van dit nummer zal u duidelijk maken waarom.

Ik wens u met deze uitgave veel kijk- en leesplezier.

Gijs van Elk, voorzitter.

12

De Stichting Industrieel Erfgoed Deventer, is opgericht in juli 1995. Doel is het behoud van industrieel erfgoed in Deventer en omgeving. Ons werkgebied omvat Bathmen, Deventer, Diepenveen, Olst, Twello, Voorst en Wijhe. Gegevens vastleggen, historisch onderzoek doen en daarover publiceren zijn belangrijke onderdelen van ons werk.

We organiseren excursies, bijeenkomsten en lezingen en geven advies op het gebied van hergebruik van industrieel erfgoed. Natuurlijk zetten we ons in voor hergebruik van monumenten van bedrijf en techniek. Voor meer informatie kunt u onze brochure aanvragen, bel (0570) 641151 of mail info@sied.nl. U kunt ook onze Internetsite bezoeken: www.sied.nl

Vriend van de SIED

- Witteveen en Bos Raadgevende Ingenieurs
- Architectenburo Ghijsen Partners
- Rabobank Zuid-Salland
- Impress Metal Packaging
- Obdeijn Bouwbedrijf

Als de bliksem...

Koper- en Bliksemscherm
In 1779 gevestigd
Telefoon No. 6

We beseffen allemaal, dat bij hevig onweer de bliksem een geduchte kracht uitstraalt: we zien de fascinerend oplichtende 'rivieren' aan de hemel en horen het dreunende rollen van de donder. Een inslaande bliksem kan woudreuzen doen spijten en aan gebouwen grote schade aanrichten, tenzij...deze zijn voorzien van bliksemafleiders, die weliswaar vrij onopvallend zijn, want hoog aangebracht, maar door hun werking onmetelijke schade voorkomen. Maar hoe is dit beveiligingssysteem ontdekt?

worden daar aangebracht waar de meeste kans op inslag is: over de nok, langs de randen van het dak en de hoeken van het gebouw, zodat het geheel zoveel mogelijk een 'kooi van Faraday' vormt (zo voert bijvoorbeeld een auto de bliksem goed af). De leidingen eindigen in aardelektroden in de vorm van diep in de aarde gedreven pijpen.

De vlieger van Franklin

Om te bewijzen dat de bliksem een vorm van elektriciteit is, liet de Amerikaanse natuurkundige Benjamin Franklin (1706-1790) in het jaar 1752 tijdens onweer samen met zijn zoon (!) een vlieger op met daaraan een metalen sleutel. Dat experiment had hem gemakkelijk het leven kunnen kosten.

De bliksem sloeg over van de sleutel naar zijn hand en ging via zijn lichaam de grond in. Hierdoor kwam Franklin op het idee een bliksemafleider te ontwikkelen, die hij installeerde op het dak van een gebouw in Philadelphia.

Het werkte: niet langer was de bliksem een geheimzinnig, onbegrepen gebeuren ('door de goden op aarde geworpen'), maar het bleek een elektrisch verschijnsel.

Hoe zit een bliksemafleider in elkaar? De 'opvangsprietten' en draden

Een jubileum

In 2004 zal het 225 jaar geleden zijn dat de grondslag werd gelegd voor het oudste nog bestaande

bedrijf in Deventer, dat zich van meet af aan met bliksembeveiliging heeft beziggehouden en dat vandaag nog steeds doet.

Koperslagers en smeden leverden eind achttiende eeuw ook bliksem-afleiders, eerst aan de adel, spoedig ook aan de overheid, aan kerken en particulieren. Een van deze 'Meesterkoperslagers' was Hendrik Jan Helderman, afkomstig uit Diepenveen, die zich in 1779 aan

de Rijkmanstraat in Deventer vestigde. Een paar jaar later neemt hij zijn neefje, wiens ouders waren overleden, bij zich in de zaak. Deze Philip Otto Schaap neemt mettertijd de zaak van hem over en koopt in 1807 voor slechts 2000 gulden het pand Grote Poot 12 aan.

Op de begane grond komt de winkel, waarvan de naar buiten gebouwde uitstalkasten de aandacht trekken. Boven de winkel-deur is een wit, houten schaaftje te zien. In de kelder was in het begin de werkplaats ondergebracht en boven woonde het gezin.

In die tijd worden vooral veel koperen producten gemaakt, zoals

TECHNISCH INSTALLATIEBUREAU VOOR
GAS - WATER - ELECTRICITEIT - CENTRALE VERWARMING - SANITAIR

OPGERICHT 1779

HOFLEVERANCIERS

P.O. SCHAAP & ZOOON

POSTREKENING
 DEVENTER No. 3281. ✓
 INTERC. TELEFOON No. 6

GROOTE POOT 10
 ASSENSTRAAT 2
 DEVENTER

MAANDREKENING

ca. 1920

ketels voor brouwerijen en verder huishoudelijke artikelen, olielampen en sierstukken voor bliksembeveiliging.

Als Jasper Otto Schaap de zaak in 1830 overneemt zijn er nog maar vier mensen in dienst maar dat aantal neemt snel toe door vele nieuwe producten op de markt te brengen in de tweede helft van de negentiende eeuw en door de grote vraag naar de nieuwe gasverlichting.

opslagplaatsen. Tenslotte ontstaat dan met de aankoop van Grote Poot 10 een omvangrijk aaneengesloten complex van winkel en werkplaatsen. Als in 1892 de telefoon zijn intrede

De firma Schaap was de enige in Deventer die de daarvoor benodigde gasleidingen kon aanleggen. Schaap krijgt dan ook veel opdrachten van de gemeente, die in 1858 een gasfabriek heeft laten bouwen aan de haven.

Naast de aloude petroleumlampen worden dan grote aantallen gasbranders geproduceerd voor de nieuwe ver-

lichtingsornamenten. Ook wordt er steeds meer installatiewerk gedaan, zoals de aanleg van centrale verwarming in kassen. De omzet in bliksemafleiders blijft in die tijd relatief gering.

Eenig Agent van het AUER GASGLORIFICHT

Een brede onderneming

Schaap blijkt mee te kunnen met de technische vernieuwingen en ontwikkelt zich van een ambachtelijke koperslagerij tot een breed installatiebedrijf. Door de schaalvergroting worden veel verbouwingen en uitbreidingen gerealiseerd: de winkel wordt vergroot en krijgt een

Bedrijfspand in 1967.

nieuwe pui. De panden Grote Poot 14 en Assenstraat 2 worden aangekocht.

Machinaal vervaardigde producten gaan het handwerk verdringen; email komt in gebruik en er wordt minder koper toegepast. In de panden Korte Assenstraat 9 (1901) en Achter de Muren 2 (1926) komen

Assenstraat No. 2.

MAGAZIJN
VAN

Gasornamenten.

BADEN,
met en zonder Verwarmingstoestellen.

AANLEG VAN
GAS-, WATER-, ELECTRICITEIT-, SPRINKBREM-
HUISHOUDELIJKE EN BIERBREWINGEN.

Gascomforen en Fornuizen.

1899-1900

Groote Poot No. 12.

MAGAZIJN
VAN

Petroleumlampen.

Verwarmingstoestellen

VOOR:
Oranjerieën en Plantenkasten.

Huishoudelijke Artikelen.

1899-1900

doet in de stad, legt Schaap de eerste paar honderd aansluitingen aan.

Het bedrijf is inmiddels een 'venootschap onder firma' onder de naam P.O. Schaap & Zn.

In 1914 wordt de winkel opnieuw verbouwd en brandt achter de grote etalageruit, als een van de eerste in Nederland elektrisch licht.

In de jaren twintig van de vorige eeuw plaatst Schaap talloze bliksembeveiligingen op veel bekende gebouwen in Deventer en daarbuiten. In een aanbevelingsbrief aan het Burgerweeshuis van 1923 wijst de firma er trots op dat 'er al 1400 bliksemafleiders geplaatst zijn over heel

Nederland, waaronder vele boerderijen'.

Grote Poort 12, links: winkel van de fa. Schaap, Datering: ca. 1850

Grote veranderingen

In 1944 volgt de heer Koster de broer van Otto Schaap op als hoofd van de afdeling centrale verwarming.

Wanner Koster firmant wil worden wijst Otto dat af en verkoopt vervolgens deze afdeling aan een Haagse firma.

Dit is de eerste van een reeks grote veranderingen, die het bedrijf na de oorlog ondergaat. In 1951 neemt J.H. Hartmann de onderneming over van Otto Schaap maar behoudt de naam. Omdat de zaken in die moeilijke naoorlogse periode slecht lopen, verkoopt Hartmann de afdeling elektriciteit en houdt alleen de

ca. 1890

P. O. SCHAAP -- DEVENTER.
 KOPER- EN BLIKSLAGERIJ.
 Huishoudelijke Artikelen, Gasornamenten, Petroleumlampen.
 AANLEG VAN GAS-, WATER-, ELECTRICHE EN
 SPREEKBUIS-LEIDINGEN.

bliksembeveiliging over.

Bovendien wordt het bedrijf na bijna anderhalve eeuw uit de binnenstad naar de overkant van de IJssel verplaatst. Otto had al in 1949 de 'Bolwerkshof' aangekocht. Hij dringt er bij de aanvraag van een verbouwing bij het college van Burgemeester en Wethouders van Deventer op aan 'toch wel snel een beslissing te willen nemen, omdat mijn vrouw rust nodig heeft en geen trappen meer mag lopen'.

Opmerkelijk is dat deze verbouwing mede betaald kan worden uit de vergoeding van de oorlogsschade aan zijn magazijn Achter de Muren 2.

In 1958 noemt de firma zich 'Ingenieursbureau voor bliksembeveiliging'.

In de jaren zestig ontstaat het idee van de 'dubbelstad':

Deventer zou grootschalig uitbreiden aan de overkant van de IJssel en op den duur wel 250.000(!)inwoners tellen. Ter

voorbereiding van de sprong over de IJssel koopt de gemeente ook de panden bij de Bolwerksmolen op en de firma Schaap verhuist in 1968 naar zijn huidige vestigingsplaats aan de Hanzeweg, waar in 1981 zoon M.H. Hartmann de leiding van zijn vader overneemt.

In de werkplaats worden hier nog steeds maar veel regelmatig

dan vroeger, vooral als het weer te slecht is om buiten te werken,

onderdelen gemaakt voor constructies waar het bedrijf patent op heeft. Het meeste productie-werk wordt echter uitbesteed.

De jongste ontwikkeling is de ontstoringstechniek voor gevoelige elektronische apparatuur zoals in ziekenhuizen. Het oudste bedrijf van Deventer blijft meegaan met de ontwikkelingen.

P. O. SCHAAP & ZOON

Bronnen:

- De tekst van dit nummer is van Ipe de Graaf.
- Bronnen en fotografie:
- Stadsarchief en Athenaeumbibliotheek
- de heer Hartmann van de fa. Schaap

Colofon

Nijvertijd is een halfjaarlijks verschijnd bulletin van de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer (SIED), bestemd voor donateurs en andere betrokkenen en geïnteresseerden. Donateur kan men worden door overmaking van: € 15,- (of meer) voor particulieren, € 25,- (of meer) voor organisaties, € 50,- (of meer) voor bedrijven op Postbankrekening 415141 t.n.v. de Stichting Industrieel Erfgoed Deventer. Adres: Vonderstraat 111, 7419 BN Deventer. Vormgeving: reclameadviesbureau Allison Deventer.

ISSN 1388-2759